

- Уроки для України / Ю. Павленко // Україна: аспекти праці. – 2002. – № 6. – С. 30–35.
2. Гаряча О. В. Окремі питання пенсійного забезпечення / О. В. Гаряча // Соціальний захист (Спец. вип.). – 1998. – Серпень. – С. 27–41.
  3. Гориславець П. А. Перспективи розвитку медичного страхування в Україні / П. А. Гориславець // Вісник. – Львів : [б. в.], 2002. – С. 143–147.
  4. Скуратівський В. А. Пенсійна система України та шляхи її реформування / В. А. Скуратівський // Вісн. УАДУ. – 2001. – № 4.
  5. Красюк Г. В. Система соціального захисту населення в умовах трансформації українського суспільства: реальний стан та перспективи розвитку / Г. В. Красюк // Соц. захист. – 1997. – № 4. – С. 42–45.
  6. Международный опыт организации программ адресной социальной помощи / [А. Л. Александрова, Дж. Л. Галлагер, М. И. Либоракина, К. Г. Чагин]. – М. : Фонд “Ин-т экономики города”, 2001. – 38 с.
  7. Модель “одно окно” – современная технология управления в социальной сфере : метод. пособие / Л. Никонова, Б. Ричман. – М. : Фонд “Ин-т экономики города”, 2003. – 86 с.

Рецензент: Орлатий М.К., д.е.н., професор.

УДК:351

Владіміров Т.О.,
аспірант НАДУ, Головний спеціаліст
Державної служби експортного контролю України

ЗАКОНОДАВСТВО ЄС У СФЕРІ КОНТРОЛЮ НАД ЕКСПОРТОМ ТОВАРІВ І ТЕХНОЛОГІЙ ПОДВІЙНОГО ВИКОРИСТАННЯ

У статті розглянуто основні законодавчі акти Європейського Союзу у сфері контролю над експортом товарів і технологій подвійного призначення у контексті використання європейського законодавчого досвіду, спрямованому на подальше удосконалення законодавства України у галузі нерозповсюдження зброї масового знищення та експортного контролю. Здійснений аналіз створить умови для поступового наближення національних процедур експортного контролю України до відповідних процедур держав Європейської спільноти.

В статье рассмотрены основные законодательные акты Европейского Союза в сфере контроля над экспортом товаров и технологий двойного назначения в контексте использования европейского законодательного опыта, направленном на последующее усовершенствование законодательства Украины в отрасли нераспространения оружия массового уничтожения и экспортного контроля. Осуществленный анализ создайте условия для постепенного приближения национальных процедур экспортного контроля Украины к соответствующим процедурам государств Европейской общности.

The article reviews the main legal acts of the European Union in controlling exports of dual use technologies and in the context of the use of European legislative experience, aimed at further improving the legislation of Ukraine in the field of non-proliferation and export control. The analysis will create conditions for gradual convergence of national export control of Ukraine procedures to the relevant procedures of the European community.

В статье рассмотрены основные законодательные акты Европейского Союза в сфере контроля над экспортом товаров и технологий двойного назначения в контексте использования европейского законодательного опыта, направленного на дальнейшее совершенствование законодательства Украины в области нераспространения оружия массового поражения и экспортного контроля. Осуществленный анализ создаст условия для постепенного приближения национальных процедур экспортного контроля Украины к соответствующим процедурам государств Европейского сообщества.

Першим законодавчим актом Європейського Союзу (надалі – ЄС) в сфері контролю за експортом товарів і технологій подвійного використання був прийнятий 02.06.2000 р. Регламент (ЄС) № 1334 [1], який встановлював режим Спільноти щодо контролю над експортом товарів і технологій подвійного використання. В той же день Радою Європи було прийнято Спільні дії [2], що визначали основні вимоги стосовно контролю над технічною допомогою, пов'язаною з кінцевим, воєнним використанням таких товарів і технологій.

У січні 2007 р. Європейська комісія представила виправлену та доповнену версію Регламенту 1334/2000 – Регламент (ЄС) № 428/2009 [3]. Цей документ, окрім контролю над експортом та передачею товарів і технологій подвійного використання, передбачає також запровадження контролю над брокерською діяльністю та транзитом, пов'язаними з такими товарами. В ньому були враховані зміни, що сталися в ЄС після 2000 року, а також рекомендації Резолюції № 1540 від 28.04.2004 р. Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй (надалі – ООН). Остаточний варіант перепрацьованого тексту Регламенту було опубліковано 05.05.2009 р., а чинності він набув у серпні 2009 року.

Регламент (ЄС) № 428/2009 та Спільні дії створюють законодавчу базу ЄС в сфері контролю за експортом товарів і технологій подвійного використання. На відміну від Регламенту, обов'язкові положення якого мають пряму дію на усій території Європейського Союзу, положення Спільних дій не містять норм прямої дії, але зобов'язують держави-члени імплементувати на рівні національного законодавства та практики вимоги цього документа та визначити санкції за їх порушення.

Регламент складається з преамбули, восьми Глав, що містять 28 Статей, та шести Додатків. В преамбулі Регламенту вказані причини необхідності переопрацювання його попередньої версії, обґрунтовано запровадження спільної в рамках ЄС системи контролю, зазначені міжнародні вимоги в сфері режиму нерозповсюдження, які мають впроваджуватись цим Регламентом.

Додаток I – “Список виробів подвійного використання”, який охоплює усі предмети, що підлягають контролю в рамках багатосторонніх режимів експортного контролю.

Додаток II – “Генеральний дозвіл Спільноти на експорт № EU001”, визначає сферу застосування такого дозволу для експорту усіх виробів

Додатку I за винятком тих, які зазначені в Додатку IV (див. нижче), окремих виробів, пов'язаних з ядерними технологіями (4 найменування), ракетними технологіями (4 найменування) та біологічною зброєю (4 найменування). Генеральний дозвіл також може використовуватись для експорту з будь-якої країни-члена ЄС до таких країн, як Австралія, Канада, Японія, Нова Зеландія, Норвегія, Швейцарія і Сполучені Штати Америки. Крім того, у Додатку II визначені вимоги, які стосуються використання Генерального дозволу Спільноти, а також умови, за яких цей дозвіл не можна використовувати.

Додаток III містить зразки форм індивідуального та глобального дозволів, яких повинні дотримуватись національні ліцензійні органи країн-членів ЄС. Крім того, в ньому визначені вимоги щодо змісту інформації про видані національні генеральні дозволи на експорт, яка публікується у відповідних офіційних виданнях.

Додаток IV містить перелік окремих виробів з Додатку I, передача яких навіть в межах Спільноти потребує дозволу (усього понад 80 найменувань). Додаток IV складається з двох частин. В першій частині перелічені вироби, пов'язані з використанням стелс-технології; вироби, що мають стратегічне значення в країнах Спільноти, у тому числі предмети Частини 2 Розділу 5 Додатку I (криптографія) та вироби ракетних технологій (контрольний список Режиму контролю за ракетними технологіями (надалі РКРТ)). В другій частині – предмети, передача яких у межах Спільноти не може здійснюватись за Генеральним дозволом. До них належать рицин, сакситоксин (Контроль Хімічної Зброї) та окремі предмети з контрольного списку Групи ядерних постачальників (надалі – ГЯП).

Додаток V – список усіх попередніх версій Регламенту, що на цей час втратили силу.

Додаток VI – Кореляційна таблиця, в якій показано зв'язок між статтями Регламенту (ЄС) № 1334/2000 та Регламенту (ЄС) № 428/2009.

Регламентом встановлюється вимога щодо отримання дозволу на експорт товарів подвійного використання, внесених у Список (Додаток I до Регламенту) у разі їх експорту до третіх країн. До експорту віднесено як вивезення за межі ЄС товарів з проходженням митного контролю, так і передачу програмного забезпечення, або технології за допомогою електронних засобів зв'язку (факс, електронна пошта, інші електронні засоби) до місця призначення, що знаходиться поза територією ЄС. Експортом також вважається надання доступу до програмного забезпечення та технології юридичним і фізичним особам та партнерам поза Спільнотою і усний опис технології по телефону.

Що стосуються контролю за переміщенням виробів, програмного забезпечення, або технологій, внесених в Додаток I, в межах Спільноти, то такий контроль здійснюється тільки у відношенні до виробів, перелічених в Додатку IV до Регламенту. Згідно з цим Додатком майже усі вироби Розділу 0 Списку виробів подвійного використання (Додаток I), тобто такі,

що контролюються, згідно з Частиною I контрольного списку ГЯП, підлягають вимозі щодо отримання дозволу при передачі їх в межах ЄС. При цьому Додатком IV охоплюється приблизно 50 позицій Списку виробів подвійного використання ЄС, тоді як сам Список нараховує понад 300 позицій. Таким чином, в межах ЄС контроль здійснюється тільки по відношенню до приблизно 15 % контрольних позицій. Це забезпечує вільну (від експортного контролю) торгівлю переважною більшістю контрольованих виробів і технологій на внутрішньому ринку ЄС.

Згідно з Регламентом, вимога щодо отримання дозволу на експорт виробів, внесених у контрольний Список, може, в окремих випадках, поширюватись на вироби подвійного використання, не внесені до цього списку. Ця вимога реалізує так зване правило всеохоплюючого контролю (catch-all). Вона поширюється на вироби подвійного використання нижчого технологічного рівня, які можуть бути використані в програмах створення зброї масового знищення та засобів її доставки, а також вироби, що є або можуть бути призначені для воєнного кінцевого використання в країнах-імпортерах, які підпадають під ембарго, запроваджене рішенням Ради ЄС або накладеним відповідними резолюціями Ради Безпеки ООН.

Правило всеохоплюючого контролю застосовується також до не внесених у Список виробів подвійного використання, якщо вони є або можуть бути призначеними для використання у якості вузлів і компонентів товарів військового призначення, які були експортовані з території ЄС без дозволу, або з порушеннями умов дозволу держави-члена, яка здійснила цей експорт.

Контроль за наданням брокерських послуг, згідно з Регламентом, здійснюється по відношенню до виробів Додатку I у разі, якщо існує інформація про те, що ці вироби, є або можуть бути призначеними, повністю, або частково, для використання у створенні зброї масового знищення (надалі – ЗМЗ), або засобів її доставки. У цьому випадку брокер повинен звернутись до компетентного державного органу своєї країни, який приймає рішення щодо доцільності застосування вимоги стосовно отримання дозволу. Аналогічна обов'язкова законодавча норма діє також по відношенню до транзиту товарів подвійного використання, внесених у Додаток I.

Вище зазначалось, що обов'язкові положення Регламенту містять законодавчі норми, які мають юридичну силу на всій території ЄС. В той же час, рекомендаційні положення Регламенту надають державам-членам право вносити в національне законодавство окремі законодавчі норми за рішенням урядів цих держав. До них, наприклад, належить положення, яким встановлюється право держави-члена запровадити в національному законодавстві норму, якою вимагається отримання дозволу на експорт товарів подвійного використання, не внесених у Додаток I, якщо експортер має підстави підозрювати, що вироби, які він має намір експортувати, можуть бути використані у створенні ЗМЗ або ракет, здатних доставляти таку зброю. Рекомендаційні положення надають також право на

імплементацию на національному рівні вимоги щодо отримання дозволу на надання брокерських послуг, пов'язаних з виробами, не внесеними в Додаток I, та на транзит таких виробів, якщо вони можуть бути використані в програмах створення ЗМЗ та засобів її доставки, а також для воєнного кінцевого призначення в країнах, що знаходяться під ембарго на поставки озброєнь.

Крім того, Регламентом передбачається право держави-члена забороняти, або вимагати дозволу на експорт товарів подвійного використання, не внесених у Додаток I, з міркувань громадської безпеки або дотримання прав людини в країні-одержувачі. Натомість, він зобов'язує усі держави-члени вжити відповідних заходів для забезпечення належного правозастосування цих норм, а також встановити “ефективні, пропорційні та стримуючі” покарання за їх порушення.

Такими чином, Регламент (ЄС) 428/2009 встановлює законодавчі норми контролю за експортом, передачами, брокерською діяльністю та транзитом, пов'язаними з товарами подвійного використання як внесеними, так і не внесеними до Списку, що є обов'язковими для виконання усіма державами-членами ЄС. Регламент містить також рекомендаційні положення, якими державам-членам надається право приймати та застосовувати окремі законодавчі норми на національному рівні.

Як згадувалось вище, другим документом Спільноти, який разом із Регламентом складає законодавчу базу ЄС в сфері контролю над експортом товарів подвійного використання, є Спільні дії Ради (ЄС) від 22.06.2000 р. Прийняття цього документа було викликано занепокоєнням щодо можливості несанкціонованої передачі технологій, пов'язаних із ЗМЗ та воєнним кінцевим використанням, в країнах, що підпадають під дію ембарго на поставки зброї, шляхом усної передачі таких технологій під час надання технічної допомоги, проведення наукових конференцій тощо.

Регламент (ЄС) № 428/2009 не запроваджує контроль над такими передачами. Навпаки, Стаття 7 Регламенту, визначає, що дія Регламенту не поширюється на “постачання послуг, або передачу технології, якщо таке постачання, або передача залучає транскордонне переміщення фізичних осіб”. Це створює лазівку для несанкціонованого розповсюдження контрольованих технологій.

Спільні дії зобов'язують держави-члени ЄС запровадити у національному законодавстві контроль (тобто заборону, або вимогу щодо ліцензування) над технічною допомогою, яка надається за межами ЄС фізичною, або юридичною особою і призначена (або постачальнику послуги відомо, що вона призначена) для використання при створенні ЗМЗ або ракет, здатних доставляти таку зброю, або якщо технічна допомога пов'язана з воєнними кінцевими використаннями (іншими ніж ЗМЗ та засобами її доставки) і надається країнам, що підпадають під дію ембарго ЄС, ОБСЄ або РБ ООН на поставки зброї. При цьому, контроль за

технічною допомогою поширюється на усі вироби подвійного використання – як внесені, так і не внесені до контрольних списків.

Контролю не підлягає технічна допомога, що надається в країнах, перелічених в Частині 3 Додатку II, а також така, що надається у формі “загальнодоступної” інформації, або якщо інформація, яка передається, належить до “фундаментальних наукових досліджень” або надається в усній формі і не пов’язана з виробами, що контролюються багатосторонніми режимами експортного контролю.

Таким чином, розглянуті вище Регламент (ЄС) № 428/2009 та Спільні дії Ради від 22.06.2000 р., встановлюючи основні законодавчі вимоги щодо контролю за операціями, пов’язаними з товарами і технологіями подвійного використання, включаючи їх експорт, транзит, надання відповідних брокерських послуг і технічної допомоги, утворюють три “кільця кругової оборони” від небажаного розповсюдження чутливих товарів і технологій.

Першим є контроль за передачею, тобто вимога щодо ліцензування або отримання дозволів на передачі контрольованих товарів у межах ЄС. Як було показано вище, такому контролю підлягають вироби, зазначені в позиціях Єдиного контрольного списку ЄС, що складають приблизно 15% від усієї кількості контрольних позицій. Тобто торгівля переважною більшістю товарів і технологій, зазначених в Списку, між країнами ЄС здійснюється вільно та без будь-яких обмежень.

Другим є контроль за експортом до третіх країн товарів і технологій подвійного використання, внесених в контрольний список. Теоретично, країни, що є членами багатосторонніх режимів експортного контролю та не порушують загальноприйнятих міжнародних норм та правил, насамперед в сфері нерозповсюдження, мають вільний доступ до високих технологій країн-членів ЄС. Але на практиці будь-якій третій країні може бути відмовлено в поставках обладнання або технологій подвійного використання з території ЄС з огляду, наприклад, на існування ризику реекспорту до небажаного кінцевого користувача тощо.

І нарешті, третім “кільцем кругової оборони”, встановлений законодавством ЄС, є реалізація правила всеохоплюючого контролю, тобто вимоги щодо заборони або обов’язкового ліцензування експорту виробів, не внесених в контрольний список, які можуть бути використані одержувачем у програмах ЗМЗ та засобів її доставки або для воєнного кінцевого використання в країнах, на які накладені міжнародні ембарго на поставки зброї.

Такий “потрійний захист” надійно запобігає витоку чутливих технологій за межі Європейського Союзу і утруднює доступ до них інших держав, навіть якщо вони набули членства в усіх багатосторонніх режимах контролю і суворо дотримуються міжнародних вимог режиму нерозповсюдження.

Як згадувалось вище, Регламент (ЄС) № 428/2009 містить як юридично обов’язкові, так і рекомендаційні законодавчі положення, що

можуть бути імплементовані на рівні національного законодавства держав-членів за рішенням їхніх урядів, що надає певну свободу вибору у визначенні власних додаткових національних заходів експортного контролю. Це, а також обов'язкове запровадження заходів, викладених у Спільних діях Ради, стосовно контролю за технічною допомогою, створює ефективну систему контролю за усіма операціями, пов'язаними з міжнародними передачами товарів і технологій подвійного використання.

На сьогоднішній день практично завершене формування міжнародної системи, що визначає норми і правила експортного контролю для всіх держав світу, що володіють тими чи іншими технологіями, які відносяться до зброї. Основу її, як уже відзначалося, складають міжнародні режими експортного контролю і договори по зброї масового знищення.

Для кожного режиму розроблені свої принципи, яких варто дотримуватись при експорті відповідних товарів і технологій. Невід'ємною частиною прийнятих документів є так звані списки товарів і технологій, що повинні контролюватися при експорті. Основу системи експортного контролю нашої країни, як і будь-якої держави, складають норми і правила міжнародних режимів та договорів експортного контролю, заснованих найбільш сильними країнами світу.

В Україні постійно здійснюється робота з удосконалення національного законодавства стосовно експортно-імпортного контролю, у тому числі, тієї його частини, яка стосується міжнародних передач товарів і технологій подвійного використання. У цьому зв'язку, використання європейського законодавчого досвіду може стати ефективною підмогою у законотворчому процесі, спрямованому на подальше удосконалення законодавства України в сфері контролю за міжнародними передачами товарів, і технологій подвійного використання та його гармонізацію з відповідними загальноєвропейськими та світовими стандартами.

Використані джерела інформації :

1. Регламент (ЄС) № 1334/2000 від 22.06.2000р., який встановлює режим Спільноти щодо контролю за експортом товарів та технологій подвійного використання. – Official Journal L 159 , 30/06/2000 P.0001 – 0215/- <http://eurlex.europa.eu>
2. Спільні дії Ради від 22.06.2000р. стосовно контролю за технічною допомогою, пов'язаною з окремими воєнними кінцевими використаннями (2000/401/CFSP), – Official Journal of the European Union, L 159, 30.06.2000р. 216-217). - <http://eurlex.europa.eu>
3. Регламент (ЄС) № 428/2009 від 05.05.2009р., який встановлює режим Спільноти щодо контролю за експортом, передачею, брокерською діяльністю та транзитом, пов'язаними з виробами подвійного використання. – Official Journal L134, 29.5.2009. –<http://eurlex.europa.eu>

Рецензент: Борисевич С.О., д.іст.н., доцент.